

Atıf (cite): Kisa, Oğuz (2025). Türkmençe Sözlüklerde Anlamlandırma: Kişi Adlarında Ekolojik Kodlar, *Disiplinler Arası Dil Araştırmaları Dergisi*, Sözlüklerde Tanımlama (Anlamlandırma) Sorunları Özel Sayısı, 290-306. Doi: <https://doi.org/10.48147/dada.1720955>

Türkmençe Sözlüklerde Anlamlandırma: Kişi Adlarında Ekolojik Kodlar¹

Oğuz KISA²

Türkmençe Sözlüklerde Anlamlandırma: Kişi Adlarında Ekolojik Kodlar

Öz

Kişi adlarının anlamlandırılması tüm dillerde benzer ihtiyaçlara göre şekillenmiştir. Türkmençe kişi adları da doğadan ilham alınarak hayvanlar, bitkiler, coğrafi unsurlar ve iklim gibi ekolojik referanslarla şekillenmiş, kültürel değerler ve toplumsal algılarla zenginleşmiştir.

Sözlüklerde anlam inşası kültürel bağlamdan ayrı düşünülemez. Bu çalışmada, Türkmençe sözlüklerde kişi adlarının anlamlandırılmasında ekolojik kodların nasıl işlendiğine odaklanılacaktır. Bu hususta sözlüklerdeki anlam aktarımları ve kültürel bağlamın işlenişine ilişkin yorumlarda bulunulacaktır.

Çalışmanın yönteminde kullanılacak veri toplama işlemi kapsamlı Türkmen sözlükleri ve kişi adları sözlükleri üzerinden gerçekleştirilecektir. Kişi adlarının Türkçe karşılıkları için Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan sözlüklere başvurulacaktır. Örneklem seçiminde ekolojik referans içeren kişi adlarına odaklanılacak, konu dışı kalan adlar inceleme dışında bırakılacaktır. Elde edilen veriler üzerinden iki dildeki anlamlandırma stratejileri arasındaki benzerlik ve farklılıklar tartışılarak, ekolojik ve kültürel kodların sözlüklerdeki yansımaları ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır. Bu noktada özellikle, doğa unsurlarının anlamlandırmadaki rolü ve ekolojik kodların kültürel bağlamla birlikte nasıl ifade edildiği üzerinde durulacaktır.

Anahtar Sözcükler: Türkmençe, ekoloji, kişi adları, sözlük, anlamlandırma ve tanımlama

Semantic Representation in Turkmen Dictionaries: Ecological Codes in Personal Names

Abstract

The interpretation of personal names is shaped by similar needs across languages. Turkmen personal names, influenced by nature, often reflect ecological elements such as animals, plants, geography, and climate, and are enriched by cultural values and social perceptions. The construction of meaning in dictionaries must be considered within its cultural context.

This study examines how ecological codes are embedded in the definitions of personal names in Turkmen dictionaries. It analyzes how meaning is transmitted and how cultural context is integrated. Data will be collected from comprehensive Turkmen dictionaries and name dictionaries, with Turkish equivalents sourced from Turkish Language Association publications. The sample will focus on names with ecological references.

Through comparative analysis, the study aims to identify similarities and differences in the semantic strategies of both languages, highlighting the role of ecological and cultural codes in lexicographic practices, particularly how nature-related elements contribute to meaning-making.

Keywords: Turkmen, ecology, personal names, dictionary, semantic representation and definition

Makale Türü: Araştırma

Paper Type: Research

¹ Bu çalışma Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sözlükbilimi Uygulama ve Araştırma Merkezi (SÖZMER) tarafından 11.06.2025 tarihinde düzenlenen Uluslararası Dil Araştırmaları Sempozyumu'nda sözlük olarak sunulan bildirinin gözden geçirilmiş hâlidir.

² Dr. Öğr. Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, oguzkisa@aku.edu.tr, ORCID No.:0000-0001-9238-0116

1. Giriş

Kişi adları bilimi (anthroponymy) özel ad biliminin (onomastique) alt çalışma alanları içerisindedir (Aksan, 1995)³. Kişi adları, bir toplumun dilsel ve kültürel yapısını yansıtan önemli göstergelerden biridir. Her bireyin taşıdığı ad, yalnızca bir kimlik unsuru olmanın ötesinde; o toplumun doğa, inanç, değer yargıları ve tarihsel birikimiyle de doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle kişi adlarının oluşum süreci, kültürel kodlarla ve çevresel unsurlarla iç içe geçmiş bir yapıyı barındırır.

Ad verme, basitçe geleneksel bir kültür ögesi olarak değerlendirilmemelidir. Ad verme insanî bir eylem olmakla birlikte “bir düşünme edimi”dir (Postman’dan akt. Uysal, 2017: 690). Ad vermenin basit bir uygulama olmadığını Acıpayamlı’da (1992) da görmek mümkündür. Ad verme, toplumun yapısına ve anlayışına uygun çok katmanlı bir kültür anlayışının yansımasıdır. Bu uygulamaların çeşitlilik göstermesi Acıpayamlı’ya göre bir folklor olayına dönüşmüştür.

Doğayla özdeşleşen insan, bazen doğa tarafından yönlendirilen ve ihtiyaçları şekillendirilen bir nesne bazen de onu dönüştüren bir özne olmuştur. Nesne durumundaki insan, doğayla ilişkisi sonucunda geleneksel bir bilinç kazanmaya başlamıştır. Geleneksel bilinç zaman içerisinde doğa ve insanı, diğer bir ifadeyle makro kozmos ve mikro kozmosu tutarlılık gösteren bir yaşam temeline oturtmuştur. Bu özdeşlik ilişkisi geleneksel kültürlerin oluşmasında önemli bir yer tutmaktadır. Doğa ve insan ilişkisi sonucunda ortaya çıkan bilinç, geçmişten günümüze toplumların hayatına yön vermekte, insanlığın inançlarında ve kolektif düşünce yapısında kalıtsal formlar inşa etmeyi başarmaktadır. Doğa-insan ilişkisine dayalı bu düzlemde manevi motivasyona dayanan geleneksel ekolojik bilgi yaklaşımı ortaya çıkmıştır (Yolçu ve Aça, 2019: 862-863).

Geleneksel bilincin aktarımı veya yansıması sadece gündelik yaşantının pratik işleyişi ile gerçekleşmez. Bu aktarım yollarından biri de milletlerin dilleridir. Bu noktada ekolojik kodlar, doğayla ilgili öğelerin dilsel sistemde belirli anlamlar kazanmasıyla ortaya çıkmıştır. Hayvan, bitki, su, dağ gibi unsurlar, belirli kültürel yorumlarla birlikte ele alındığında, bu unsurların birer sembol hâline geldiği görülür. Bir kişi adı içinde yer alan ekolojik unsur, genellikle doğrudan anlamının ötesinde bir çağrışım taşır. Bu çağrışımlar, toplumun doğaya yüklediği anlamlarla doğrudan ilişkilidir.

³ Ad bilim hakkında detaylı bilgi için bkz. (Şahin, 2021).

Ekolojik kodların dil içerisindeki yansımaları Türklerin çok eski yazılı kaynaklarına dayandırılabilir⁴. Öyle ki Türklerin tabiat ile olan ilişkisi, göçebe hayata dayalı yaşam anlayışının da etkisiyle ad verme uygulamalarını şekillendirmiştir. Bunun örneklerini en eski Türk yazılı kaynaklarında görmek mümkündür⁵. Bakıldığında Köktürk harfli yazıtlarda Ay Çor, Kar Çor gibi ekolojik kodlu kişi adlarını görmek mümkündür. Oğuznâme’de Kağan Oğuz, çocuklarına Gün, Ay, Yulduz (Yıldız) gibi isimler vermiştir. Benzer şekilde Yusuf Has Hacib’in Kutadgu Bilig eserinde de Ay Toldı ve Kün Togdı gibi tabiatın şekillendirdiği veya tabiattan esinlenerek verilen adlar karşımıza çıkmaktadır (Şişman, 2018: 6). Tarihsel süreç içerisinde Türk medeniyetinde ve diğer Türk soylu topluluklarda ad verme gelenekleri ve ritüellerinin kısmen de olsa değişiklikler gösterdiği de görülmektedir (Boz, 2004: 1).

Ad verme ile ilgili yaklaşımlara bakıldığında Türk dünyasının büyük bölümünde incelemeler yapıldığı görülmüştür. *Ahıska Türklerinde Kişi Adları*, Minare Aliyeva Esen (2009), *Azerbaycan Kültüründe Ad Koyma*, İlhamı Jafarova (2014), *Azerbaycan’da Şahıs Adları*, Erdal Karaman (2008), *Kazak Kültüründe Kadın Kişi Adları*, Erdal Aydoğmuş (2020), Zaure Jangabilova ve Gülmira Ospanova (2016), *Tatar – Başkurt Kişi Adlarında Renkler*, Murat Özşahin (2018), *Kırgız kişi adları ile ilgili Rabia Şenay Şişman (2018), Nogay Türklerinde Kişi Adları*, Dilek Ergönenç Akbaba (2012), tarafından ortaya konulmuş muhtelif çalışmalardan yalnızca birkaçıdır. Türkmen kişi adları ile ilgili (Kanbolat, 1997; Sarıyev, 2017; Yılmaz, 2020) çalışmalar da mevcuttur. Bu çalışmayı diğerlerinden farklı kılan ise kişi adlarındaki ekolojik kodları, işaretleri ele almasıdır.

2. Kuramsal Çerçeve

Sözlüklerde anlamlandırma, yalnızca bir sözcüğün karşılığını vermekten ibaret değildir; aynı zamanda bu sözcüğün kültürel, tarihsel ve toplumsal bağlam içinde nasıl bir anlam taşıdığına dair ipuçları sunar. Kişi adları gibi özel anlam alanlarına sahip dilsel öğelerde bu bağlam daha da belirginleşir. Bu bakımdan adların tanımlanma biçimleri sadece biçimsel bir bilgi aktarımı değil, adın taşıdığı kültürel yükün de bir şekilde açıklanması anlamına gelir.

Sözlüklerde adların tanımlanması, yalnızca sözlükbilimsel bir görev değil, aynı zamanda kültürel bir aktarım alanıdır. Bu bağlamda, sözlükçülerin adın yalnızca

⁴ Türklerde ad verme ve konu ile ilgili çalışmalar için bkz. (Örnek, 1975; Alkaya, 2001; Abdurrahman, 2004).

⁵ Sakaoglu (2001: 37), eski Türk toplumlarında çocuklara ad verilmesinin rastlantısal ya da doğaüstü bir olay olarak değil; çocuğun belirli bir yaşa ulaşip yeteneklerini ve karakter özelliklerini ortaya koymasının ardından, bu niteliklere uygun bir adın seçilmesiyle gerçekleştirildiğini ifade eder.

etimolojik kökenini değil, kullanım alanlarını, toplumdaki karşılığını ve çağrışımlarını da göz önünde bulundurması beklenir. Ancak birçok sözlükte bu bağlamın göz ardı edilmesi, anlamlandırma süreçlerinde eksikliklere yol açmaktadır.

Bu çalışmada, ekolojik kodlu kişi adlarının tanımlanma biçimleri, kültürel kodların aktarımı bakımından ele alınacaktır. Sözlüklerin yalnızca anlam aktarma işleviyle değil, aynı zamanda kültürel mirası yansıtmı sorumluluğuyla da hareket etmesi gerektiği düşüncesinden yola çıkılarak, anlamlandırma süreçleri sorgulanacaktır. Kişi adlarının Güncel Türkçe Elektronik Sözlükteki (Kişi Adları Sözlüğü) anlamlandırma stratejileri de bu bağlamda ele alınacak diğer bir konu olacaktır.

3. Yöntem

Bu çalışmada, Türkmençe kişi adlarının anlamlandırılmasında kullanılan ekolojik ve kültürel kodların sözlüklerdeki yansıması betimsel yöntemle incelenmiştir. Veri toplama süreci, hem genel nitelikli Türkmençe sözlükleri hem de kişi adlarına özel hazırlanmış sözlükler üzerinden yürütülmüştür. Ancak kişi adları ile ilgili veriler Soltanşa Atanyázow'un *Adyň näme* (1978) eserinden elde edilmiştir. Verilerin tespit edilmesinde özellikle doğa unsurlarına dayanan kişi adlarının seçilmesine özen gösterilmiştir. Toplanan veriler bitki, iklim ve coğrafi özellikler ve yer adı şeklinde tasnif edilmiştir.

Anlamlandırma örneklerinin Türkçe karşılaştırmaları için Güncel Türkçe Elektronik Sözlükten yararlanılmıştır. Veri çözümleme sürecinde, seçilen kişi adlarının sözlüklerdeki tanım biçimleri incelenmiş, tanımların içeriğinde ekolojik unsurların nasıl yer aldığı değerlendirilmiştir. Ayrıca, kültürel bağlama dair ifadelerin tanımlarda ne ölçüde yer aldığı da dikkate alınarak yorumlanmıştır. Ad vermenin önemi ve ad verme geleneğinin Türkmen kültüründe ve edebiyatında önemli bir yere sahip olduğunu göstermek için atasözleri de derlenmiş ve bu hususta örnek kullanımlar belirtilmiştir.

4. Bulgular

Türkmençe kişi adları, doğadan alınan öğelerle şekillenen ve toplumun değer dünyasını yansıtan örneklerle doludur. Türkmenlerde hayvan adları, bitki türleri, iklimsel özellikler, toplumdaki erkilliğin baskın yönü, inanç yapısı, ad verilecek kişinin cinsiyeti, coğrafi yapılar ve diğer doğal unsurlar ad verme geleneğinde belirleyici rol oynamaktadır. Bu adlandırmalar, yalnızca bir nesne ya da varlığa gönderme yapmakla kalmayıp, aynı zamanda belirli nitelikleri, beklentileri veya idealleri simgelemektedir.⁶

⁶ Tablo içinde verilen ekolojik kodlu Türkmen kişi adları Soltanşa Atanyázow'un (1978) eserinden; Türkçe kişi adları Türk Dil Kurumu elektronik Türkçe sözlük içerisindeki kişi adları sözlüğünden elde edilmiştir

4.1. Ekolojik Kodlara Göre Türkmen Kişi Adlarının Sınıflandırılması

Tablo 1. Ekolojik Kodlu Türkmen Kişi Adları (Türkçe Karşılaştırmalı)

<i>Tema</i>	<i>Türkmençe Kişi Adı ve Sözlük Tanımı</i>	<i>Anlamı / Referansı</i>	<i>Türkçe Kişi Adı ve Sözlük Tanımı</i>	<i>Kültürel Bağlamın Yer Alışı</i>
<u>Bitkiler</u>	Çaly (E) “çöl akasiýasy; çaly ýaly çydamly, berk.”	sağlamlık	Çaltı (E) “1. Diken, çalı. 2. Küçük ve dikenli orman. 3. Akasya. 4. Engel. 5. Kuytu yer. 6. Hızlı, çevik.”	Türkmençe ve Türkçe tanımda dayanıklılık ve sağlamlık vurgulanmış, Türkçe tanımda fiziksel nitelikler ön planda, kültürel çağrışım her iki tanımda da eksik.
	Akgül (K) “bagtly, gül ýaly gyz.”	saflık, güzellik, mutluluk	Akgül (K) “Beyaz gül.”	Türkmençe tanımda mutluluk ve güzellik çağrışımı yapılırken, Türkçe tanım sadece nesnel çiçek anlamıyla sınırlı kalmış.
	Sähragül (K) “sähranyň güli, gözel.”	çölün (sahranın) çiçeği, güzel	—	Türkmençe tanımda güzellik vurgulanırken, Türkçede doğrudan ilişkili bir kişi adı tespit edilememiştir.
	Şemşat (K) “şemşat (şimşir) agajy ýaly suratly, gözel.”	şimşir ağacı; dayanıklılık, sağlamlık, uzun ömür	—	Türkmençe tanımda kültürel anlamlar varken, Türkçede doğrudan ilişkili bir kişi adı tespit edilememiştir.
	Aýdogdy (E) “täze aý doganda bolan çaga.”	umut, aydınlık, yeni başlangıç	Aydoğdu (E) “Ay gibi doğan.”	Her iki dilde de kültürel bağlam yansıtılmış. Türkmençe tanım zaman vurgusu ön planda. Türkçe tanımda benzetme

<u>Coğrafi</u> <u>Unsurlar</u> <u>(zaman –</u> <u>gün/ay/yı</u> <u>l/dönem/</u> <u>mevsim)</u>				ilişkisi yansıtılmış.
	Aýmyrat (E) “<i>ayly gijede doglup, maksat-myrada ýetiren ogul.</i>”	güçlü, parlak, lider özellikler	—	Kültürel çağrışım sadece Türkmencede mevcut. Türkçede doğrudan ilişkili bir kişi adı tespit edilememiştir.
	Aşyr (E) “1) <i>aşyr aýynda doglan;</i> 2) <i>onunjy, ýagny muharram aýynyň 10-njy güni doglan.</i>”	bağışlama, affetmek; merhamet, hoşgörü	Aşır / Aşır (E) 1. “<i>Bir dinî tören sırasında veya cemaatle namaz kılınp dua edildikten sonra okunan Kur'an ayetleri.</i> 2. <i>On sayısı.</i> 3. <i>On gün.</i>”	Türkmencede hem ay adı hem dinî bağlam vurgulanmış; Türkçe tanımında ise daha teknik anlamlar var, kültürel bağlam sınırlı.
	Gurban (E) “<i>gurban aýynda doglan.</i>”	fedakârlık, adanmışlık	—	Kültürel çağrışım sadece Türkmencede mevcut. Türkçede doğrudan ilişkili bir kişi adı tespit edilememiştir.
	Gündogdy (E) “<i>gün doganda bolan.</i>”	aydınlık, yeni başlangıç, umut	Gündoğdu (E) “<i>Sabaha karşı doğdu</i>” anlamında kullanılan bir ad.”	Her iki dilin sözlüğünde de kişi adının kültürel bağlamı yansıtılmamıştır. Ancak vakit ön plana çıkarılmıştır.
	Duşem, Duşy, Tuşy (E) “<i>duşenbe (pazartesi) güni doglan.</i>”	yeni başlangıç	—	Türkmençe tanımında kültürel bağlam yansıtılmamış; vakit ön plana çıkarılmıştır. Türkçede doğrudan ilişkili bir kişi adı tespit edilememiştir.

Oğuz KISA

	Ýegşem (E) <i>“ýekşenbe (pazar) güni doglan.”</i>	dinlenme, huzur, yenilenme	—	Türkmençe tanımda kültürel bağlam yansıtılmamış; vakit ön plana çıkarılmıştır. Türkçede doğrudan ilişkili bir kişi adı tespit edilememiştir.
	Çäşem (E) <i>“çarşenbe güni doglan.”</i>	hareket, enerji, canlılık	—	Türkmençe tanımda kültürel bağlam yansıtılmamış; vakit ön plana çıkarılmıştır. Türkçede doğrudan ilişkili bir kişi adı tespit edilememiştir.
	Meret (E) <i>“meret (mart) aýynda doglan.”</i>	yeniden doğuş, canlanma	—	Türkmençe tanımda kültürel bağlam yansıtılmamış; vakit ön plana çıkarılmıştır. Türkçede doğrudan ilişkili bir kişi adı tespit edilememiştir.
	Myhmangeldi (E) <i>“myhman gelende doglan.”</i>	uğur, sevinçli geliş, beklenmedik mutluluk	—	Türkmençe tanımda kültürel bağlam ve zaman algısı güçlü. Türkçede karşılığı yok.
	Rejep (E) <i>“rejep aýynda doglan.”</i>	dinî kutsallık, huzur, maneviyat	Recep (E) <i>“1. Gösterişli, heybetli. 2. Arabi ayların yedincisi ve kutsal sayılan üç aylardan birincisi.”</i>	Türkmençe din vurgusu var. Türkçe tanımda dinî ay olarak belirtilmiş, karakter algısı güçlü.
	Remezan (E) <i>“remezan aýynda doglan.”</i>	maneviyat, sabır, arınma	Ramazan (E) 1. <i>“Arabi ayların dokuzuncusu, oruç tutulan ay. 2. Bu ayda doğanlara verilen ad.”</i>	Her iki dilde din vurgusu var. Türkçe tanım daha teknik ve zaman vurgusu güçlüdür.
	Rozy / Oraz (E) <i>“oraza</i>	rızkı, bereket,	Oruç (E) 1. <i>“Tanrı'ya ibadet</i>	Her iki dilde de oruç anlamı ön planda;

	<i>(oruç) ayında doglan</i>	yaşam kaynağı. / oruç, maneviyat, arınma	<i>amacıyla yeme, içme vb. şeylerden belli bir süre veya biçimlerde kendini alıkoyma. 2. Çok sevilen veya istenen şeylerden uzak durma.</i>	kültürel bağlam Türkçede güçlü.
	Sapar⁷ (E) “1) <i>sapar</i> ayında <i>doglan</i> ; 2) <i>atasy sapara</i> (<i>syýahata</i>) <i>gidende doglan.</i> ”	yolculuk, hareket, yeni başlangıç	Sefer (E/K) “1. <i>Yolculuk</i> . 2. <i>Savaş.</i> ”	Türkmençe tanımda kültürel bağlam güçlü. Türkçe tanımda zaman tasavvuru eksik.
	Sähet (E) “ <i>sähetli</i> , <i>bagtly günde doglan.</i> ”	sağlık, esenlik, iyilik	Uğur (E/K) “1. <i>Bazı olaylarda görülen ve insana iyilik getirdiğine inanılan belirti veya bazı nesnelerde var olduğuna inanılan iyilik kaynağı</i> . 2. <i>Bu nitelikte olduğuna inanılan şey</i> . 3. <i>İyilik, şans, talih, baht</i> . 4. <i>Fırsat, tesadüf.</i> ”	Kültürel bağlam Türkçede güçlü yansıtılmış. Benzer anlamlı kişi adları Türkçede vardır.
	Ýazberdi (E) “1) <i>Nýýazberdi</i> ; 2) <i>ýazda doglan.</i> ”	yenilenme, tazelik, bereket	—	Türkmençe zaman vurgusu ön planda Türkçede doğrudan ilişkili kişi adı tespit edilememiştir.
	Aýbahar (K) “ <i>baharda doglan ay ýaly gyz.</i> ”	güzellik, tazelik, aydınlık	—	Türkmençede zaman ve güzellik algısı vurgulanmış.

Oğuz KISA

↓	Aýbibi / Aýbike / Aýbäbek / Aýgözel / Aýjema / Aýperi / Aýsenem / Aýsuluw / Aýçemen (K) “ <i>ay ýaly gözel.</i> ”	güzel, değerli, zarif, asil	Aybike (K) “ <i>Ay gibi güzel, el değmemiş kız.</i> ”	Türkmencede de Türkçede de “ay” ve “güzellik” ilişkisel olarak birçok kişi adında görülmektedir. Ancak Türkçe tanımında belirtilen kişi adının betimlemesi oldukça sorunludur.
	Aýbölek (K) “ <i>ayyň bölegi.</i> ”	ay parçası; ışık, zarafet, incelik	—	Türkmencede kişi adı bağlamında verilen tanım eksik. Türkçe karşılığı tespit edilememiştir.
	Aýdolan (K) “ <i>ay dolanda doglan.</i> ”	aydınlık, umut, yeni başlangıç	—	Türkmencede zaman ve güzellik algısı vurgulanmış. Türkçe Türkçe karşılığı tespit edilememiştir.
	Aýjahan (K) “ <i>älem- jahanyň aýy.</i> ”	ayın parıltısı; güzellik, ışık, zarafet	—	Türkmencede fiziksel görünüm vurgulanmış. Türkçe karşılığı tespit edilememiştir.
	Bahar (K) “ <i>baharda doglan, şadyýan.</i> ”	yeniden doğuş, tazelik, canlılık	Bahar (K) “ <i>1. Kuzey yarım kürede 21 Martta gündüz gece eşitliğiyle başlayarak 22 Haziranda gün dönümü ile biten, kış ve yaz arasındaki mevsim. 2. Bu mevsimde açan çiçekler ve yapraklar. 3. Gençlik çağı.</i> ”	Her iki dilde de kültürel bağlam yansıtılmış. Türkçe açıklama daha tekniktir.
	Maýsa (K) “ <i>maýsa</i> ”	tazelik, güzellik	Bahar (K)	Türkmencede zaman ve güzellik algısı

	<i>(bahar) wagty doglan ýa-da owadan, göwün açyk. ”</i>			vurgulanmış. Türkçe Türkçe kişi adı açıklaması sözlükte verilmemiş.
	Nowbahar, Nopar (K) “ <i>täze bahar, ýagny baharda doglan. ”</i>	yenilenme, başlangıç, umut	Nevbahar (K) “ <i>İlkbahar. ”</i>	Her iki dilde de kişi adı mevcut. Ancak Türkmence açıklamada zaman vurgusu daha belirgindir.
	Kamar (K) “ <i>ay, ýagny owadan, ýüzi nuly. ”</i>	parlaklık, ışık, güzellik	Kamer (K) “ <i>Ay. ”</i>	Her iki dilde de açıklamalar benzerlik göstermektedir.
	Mahym (K) “ <i>ay, meniň aýym. ”</i>	güzel; zarif, ışık saçan	—	Türkçede doğrudan ilişkili kişi adı tespit edilememiştir.
	Mährem (E/K) “ <i>Muharram aýynda doglan. ”</i>	kutsal, gizli, saygıdeğer	Muharrem (E) “ <i>1. Haram kılınmış. 2. Ay takviminin birinci ayı, aşure ayı. ”</i>	Türkmence tanımda zaman vurgusu ön planda, kültürel bağlam eksik. Türkçe tanımda kültürel bağlam verilmiş.
	Nawruz (E/K) “ <i>täze gün, ýagny täze ýylyň ilkinji günü doglan. ”</i>	yeni gün, doğuş	Nevruz (E/K) “ <i>1. Yeni gün. 2. Eski İran takvimine göre yeni yılın ve baharın başlangıç günü. 3. Güneşin Koç burcuna girdiği gün. ”</i>	Her iki dilde de tanımlar benzer. Türkçe tanımda teknik bilgi de verilmiştir.
	Aýaz (E) “ <i>ayazda doglan. ”</i>	duruluk, saflık, tazelik	Ayaz (E) “ <i>1. Duru ve sakın havada çıkan kuru soğuk. 2. Açık, bulutsuz hava. 3. Aydınlık, ışık. 4. Mehtap. ”</i>	Türkmence tanımda zaman vurgusu ön planda.

Oğuz KISA

	Boran (E) “boranda doglan.”	güç, hareket, değişim	Boran (E) “1. Bora. 2. Sis, duman. 3. İç sıkıntısı. 4. Yaban	Türkmençe tanımda zaman vurgusu ön planda. Türkçe tanımda doğal
--	---------------------------------------	-----------------------	---	---

<u>İklimsel Unsurlar</u>			<i>güverci ni.</i> ”	fenomenler ve duygu anlamları; kültürel çağrışım yansıtılmış.
	Doly (E) “ <i>ay dolanda doglan.</i> ”	bereket, güç	—	Türkçede kişi adı anlamıyla tespit edilememiştir.
	Nepes (E) “ <i>dem, howa, ýagny allanyň nepesi bilen doglan.</i> ”	nefes, can, yaşam, enerji, ruh	Tın (E) “1. Can, ruh, öz. 2. Nefes, soluk.”	Her iki dilde de tanımlar benzerlik göstermekte.
	Ýagmyr (E) “ <i>ýagyş ýagyp durka doglan.</i> ”	temizlik, rahmet, bereket	Yağmur (E/K) “ <i>Havadaki su buğusu-nun yoğunlaşmasıyla oluşan ve yeryüzüne düşen yağışın sıvı durumunda olanı.</i> ”	Türkmençe tanımda zaman vurgusu ön planda. Türkçe tanımda sadece meteorolojik olay aktarımı yapılmış. Kişi adına ilişkin betimleme yapılmamış.
<u>Yer adı</u>	Sähra (K) “ <i>sähra ýaly açyk, giň.</i> ”	genişlik, dayanıklılık, yalnızlık	Sahra (K) “ <i>Kır, ova, çöl.</i> ”	Her iki dilde fiziksel ve coğrafi bilgi verilmiş. Kişi adı noktasında açıklamalar eksiktir.

5. Değerlendirme

Paylaşılan tablo ve kişi adlarının sözlük tanımları üzerinden yapılan kültürel bağlam analizine göre, kişi adlarının tematik olarak doğa ve çevresel unsurlarla sıkı bir ilişki içinde olduğu görülmektedir. Bitkiler, coğrafi ve iklimsel unsurlar ile yer adları gibi temalar etrafında şekillenen adlar, hem Türkmençe (Adyň näme) hem de Türkçe sözlüklerde (Kişi adları sözlüğü) ekolojik kodları kısmen de olsa yansıtmakta ve ad kimliği ile doğa arasında bağlar kurulmasına aracılık etmektedir.

Tematik dağılım açısından, adların çoğunlukla doğal çevreyle doğrudan ilişkilendirilmiş olması, kültürel bağlamda doğa ve insanın ayrılmaz bir bütün olarak algılandığını ortaya koymaktadır. Örneğin, bitki temalı adlar (Çaly, Akgül, Şemşat) güzellik, dayanıklılık, saflık gibi olumlu kişisel niteliklerle ilişkilendirilirken; coğrafi ve zaman vurgulu adlar (Aýdogdy, Gündogdy, Nawruz) kişinin doğum anının doğa olaylarıyla bağlantısını simgelemektedir. Bu, adların sadece isimlendirme aracı değil, aynı zamanda kültürel belleğin, ekolojik algının ve zamansal ritüellerin dilsel yansıması olduğuna işaret etmektedir.

Cinsiyet perspektifinden bakıldığında, kadın adları daha çok güzellik, zarafet, ışıık ve doğa güzellikleriyle (örneğin Akgül, Aýbibi, Bahar) kodlanırken, erkek adlarında güç, liderlik ve manevi değerler (Aşyr, Gurban, Rejep) öne çıkarılmıştır. Bu durum, iki kültürde de cinsiyet rollerinin ve toplumsal beklentilerin dil aracılığıyla pekiştirildiğini göstermektedir.

Türkmençe ve Türkçe sözlük tanımları karşılaştırıldığında, Türkmençe kişi adlarında ekolojik ve doğaya özgü somut referansların daha belirgin olduğu, Türkçede ise bazen bu anlamların daha soyut ya da kültürel bağlama yönelik olarak yumuşatıldığı gözlemlenmiştir. Ayrıca, Türkçedeki kişi adları sözlüğünde ad vurgusunun yalnızca bir maddede (Ramazan) belirtilmiş olması, diğer kişi adlarının açıklamalarında ya da tanımlarında herhangi bir standart bulunmaması, sözlüğün yapısal açıdan sorunlu olduğunu göstermektedir. Bu durum, hem madde yazarından kaynaklanabilecek bireysel bir tutarsızlığa hem de sözlük hazırlayıcılarının madde yazımına ilişkin yeterli kural ve ölçüt belirlememiş olmasına işaret etmektedir.

Ekolojik kodların içerik ve işlevi açısından, kişi adları, bireylerin kimliğini doğayla bütünleştirerek, kültürel ve çevresel bağlılığı dilsel olarak somutlaştırmaktadır. Özellikle mevsimler, aylar ve doğa olaylarına referans veren adlar (Nawruz, Rejep, Sapar) hem bireysel hem toplumsal düzeyde ritüellerin, mevsimsel döngülerin ve dinî inançların taşıyıcılarıdır. Bu durum, kişinin sosyal kimliğinin ekolojik çevre ve kültürel zamanla ilişkilendirilmesi olarak yorumlanabilir.

Ad verme geleneği, bireysel kimliğin ötesinde kültürel değerlerin, toplumsal beklentilerin ve geleneksel dünya görüşünün bir yansıması olarak önemli bir yer tutar. Türkmen halkı için ad, yalnızca bir isim değil; aynı zamanda kişinin karakteri, aile bağları ve toplumsal konumuyla ilişkili anlam katmanlarını barındıran bir kimlik göstergesidir. Bu anlayış atasözlerine de yansımış; adın birey üzerindeki etkisini, itibarını ve toplum içindeki yerini ortaya koyan, ad vermenin önemini vurgulayan çeşitli sözlerle pekiştirilmiştir.

Örnekler;

- “Gadyr gijesinde doglan gadyrsyz galmaz.” (Çaryýew, 2005: 284). Kadir

gecesinde doğan kıymetsiz kalmaz.

- “*Ataň adyny, eneň ojağyny ýitirme!*” (Çaryýew, 2005: 20). Babanın adını, annenin ocağını yitirme!
- “*Ady güwälik, sözi dogalyk*”. (Çaryýew, 2005: 113). Adı güven, sözü doğruluk.
- “*At ady bilen, ýigit ody bilen.*” (Çaryýew, 2005: 152). At adıyla, yiğit cesaretiyle tanınır.
- “*Batyr ölse ady galar, bay ölse – zady.*” (Çaryýew, 2005: 189). Alp (yiğit) ölürse adı kalır, zengin ölürse malı.

Tüm bu veriler, ekolojik kodların dilsel anlam dünyasında merkezî bir rol oynadığını, adlandırma süreçlerinin kültürel kimlik ve çevresel algının kesişim noktasında bulunduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

6. Sonuç

Sonuç olarak, Türkmence kişi adlarının kültürel ve ekolojik bağlamda çok katmanlı anlamlar taşıdığını; bu anlamların tematik olarak doğal çevre, zaman ve manevi değerler üzerine kurulduğunu göstermektedir. Türkçe sözlükle yapılan karşılaştırmalar ise her iki dilin benzer kültürel kodları paylaşmasına rağmen, anlamlandırma ve vurgularda farklılaşmalar olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle Türkçe kişi adları sözlüğü bu noktada sorunlu bulunmuştur. Çalışmadan hareketle şu önerilerde bulunulmuştur.

- Sözlüklerde kişi adlarının tanımlanmasında, yalnızca temel anlam değil, adın taşıdığı kültürel ve sembolik anlamlar da dikkate alınmalıdır.
- Ekolojik referanslar içeren kişi adları için, o unsurun toplumdaki algısına ve çağrışımlarına dair kısa açıklamalar eklenmelidir.
- Sözlük hazırlayıcılarının, kültürel kodları göz önünde bulunduran çok katmanlı bir anlamlandırma anlayışını benimsemeleri teşvik edilmelidir.
- Türkmence gibi kültürel zenginliği yüksek olan diller için, bağlamsal açıklamalar içeren resmi kurumlar tarafından özel kişi adları sözlüklerinin hazırlanması gereklidir.

Sonuç olarak, sözlüklerde anlam inşasının yalnızca tanımsal değil, aynı zamanda kültürel bir süreç olduğu unutulmamalı; dilin taşıdığı değerler bu sürecin bir parçası olarak değerlendirilmelidir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu makale için etik kurul izni alınmasına gerek yoktur. Araştırma ve yayın etiğine uygun hareket edilmiştir.

Yazarların Makaleye Olan Katkıları

Makale tek yazarlıdır.

Destek Beyanı

Araştırma herhangi bir kurum veya kuruluş tarafından desteklenmemiştir.

Çıkar Beyanı

Makale tek yazarlıdır. Herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

Kaynaklar

- Abdurrahman, V. (2004). Türklerin Ad Koyma Gelenekleri Üzerine Bir İnceleme. *Millî Folklor*, 61/16, 124-133.
- Acıpayamlı, O. (1992). Türk Kültüründe “Ad Koyma Folkloru”nun Morfolojik ve Fonksiyonel Yönlerden İncelenmesi. *IV. Milletler Arası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildiri Kitabı* (ss. 1-15). Ankara: Ofset Repromat Matbaası.
- Aksan, D. (1995). *Her Yönüyle Dil/Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Alkaya, E. (2001). Türklerde Ad Verme Geleneği ve Kişi Adları. *Türk Kültürü*, 39, 459.
- Ataniyazov, S. (1978). *Adın Nəme?*, Aşgabat: Magarif.
- Boz, E. (2004). Türkiye Türklerinde Kişi Adı Olarak Meyve Adları. *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 5/1, 29-36.
- Çaryýew, M. (2005). *Türkmen Halk Nakyllary*, Aşgabat: Türkmenistanyň Milli Medeniýet “Miras” Merkezi.
- Gül, B. (2006). Hayvan Adları İle Kurulan Türk ve Moğol Kişi Adları. *Türkbilig*, 12.
- Jangabilova, Z., & Ospanova, A. G. (2016). Türkiye Türkçesi ile Kazak Türkçesindeki Kişi Adları Üzerine. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 33, 29-36.
- Kanbolat, H. (1997). Türkmen Kişi Adları. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 4.
- Örnek, S. V. (1975). Türk Folklorunda Ad Seçme ve Ad Koyma. *Boğaziçi Üniversitesi Halkbilim Yılığ*, 101-112.
- Özşahin, M. (2018). Tatar-Başkurt Kişi Adlarında Renkler, *Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi (YTSAM) Yeni Türkiye Dergisi*, 24/99, 583-587.
- Sakaoğlu, S. (2001). *Türk Ad Bilimi I*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Sarıyev, B. (2017). Türkmen Ad Biliminin Botanik Gücü. *Türkmen Türkçesi ve Kültürü Üzerine Makaleler* (Haz. Emrah Yılmaz, Tuğba Yılmaz), s. 105-113. Ankara: Akçağ Yay.
- Şahin, İ. (2021). *Adbilim*. Ankara: Pegem Akademi.
- Şişman, R. Ş. (2018). *Kişi Adları Üzerine Dilbilimsel Çalışma (Ulupamir Köyü / Mahallesi Örneği): Ulupamir-Kırgız Adlarının Tarihsel Ve Sosyo-Kültürel Boyutu İle Ad Seçimi Farklılaşmaları*. İKSAD Yayınevi.
- Uysal, İ. N. (2017). Adlar ve Ad Verme Geleneği Üzerine Bir Araştırma: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Örneği. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 60, 687-704.
- Yılmaz, E. (2020). Türkmen Kültüründe Ad Verme Geleneği ve Kişi Adları. *Dil Araştırmaları*, 14/27, 211-246.

Yolcu, M. A. & Aça, M. (2019). Geleneksel Ekolojik Bilgi ve Folklor, *Folklor/Edebiyat*, 25/100, 861-871.

Elektronik Kaynaklar:

<https://sozluk.gov.tr/>

Extended Summary

The interpretation of personal names has been shaped by similar needs across all languages. Turkmen personal names, in particular, have been formed through ecological references inspired by nature—such as animals, plants, geographical elements, and climate—and have been enriched by cultural values and societal perceptions.

Personal names are among the key indicators reflecting the linguistic and cultural structure of a society. A name carried by an individual is not merely an element of identity; it is also directly connected to that society's relationship with nature, belief systems, value judgments, and historical heritage. Therefore, the formation process of personal names embodies an intricate structure intertwined with cultural codes and environmental elements.

Naming should not be regarded merely as a traditional cultural element. While it is a fundamentally human act, it also constitutes an “act of thinking,” reflecting cognitive, cultural, and philosophical dimensions.

The human being, identified with nature, has at times been an object shaped and directed by nature, and at other times a subject capable of transforming it. In the position of an object, through interaction with nature, humans began to develop a form of traditional consciousness. Over time, this traditional consciousness established a coherent foundation of life that united nature and humanity—macrocosm and microcosm—into an integrated system. This relationship of identification plays a significant role in the formation of traditional cultures. The consciousness that emerges from the interaction between nature and humans continues to shape societies from past to present, building hereditary forms within humanity's belief systems and collective thought structures. Within this framework, rooted in the nature-human relationship, a tradition-based ecological knowledge approach—driven by spiritual motivation—has emerged.

The definition of personal names in dictionaries is not merely a lexicographic task, but also a medium for cultural transmission. In this context, lexicographers are expected to consider not only the etymological origins of names but also their domains of use, societal connotations, and associative meanings. However, the frequent neglect of this broader context in many dictionaries results in deficiencies in the processes of semantic interpretation.

In this study, focuses on the ways in which personal names containing ecological codes are defined, with particular attention to the transmission of cultural codes. Grounded in the view that dictionaries should not only serve the function of conveying meaning but also bear the responsibility of reflecting cultural heritage, the study critically examines current semantic strategies. In this regard, the strategies employed in the *Contemporary Turkish Electronic Dictionary (Personal Names Dictionary)* for defining personal names will also be analyzed.

In this study, the reflection of ecological and cultural codes used in the interpretation of Turkmen personal names within dictionary entries is examined through a descriptive method. The data collection process involved both general Turkmen dictionaries and dictionaries specifically dedicated to personal names. However, the primary source for personal name data was Atanyýazow's *Adyň näme*. Special attention was given to selecting personal names based on natural elements. The collected data were classified under categories such as flora, climate, geographical features, and place names. Names derived from abstract concepts, religious figures, or historical personalities were excluded from the analysis.

For the comparative analysis of definitions, the Contemporary Turkish Electronic Dictionary was used. During the data analysis phase, the definition styles of the selected personal names in the dictionaries were examined, and the extent to which ecological elements were incorporated into these definitions was evaluated. Furthermore, the presence and depth of cultural references within the definitions were also assessed and interpreted. In order to emphasize the significance of naming and the tradition of name-giving in Turkmen culture and literature, relevant proverbs were compiled, and illustrative usages were provided.

According to the cultural context analysis based on dictionary definitions of personal names, it is evident that these names are thematically intertwined with nature and environmental elements. Names shaped around themes such as plants, geographical and climatic features, and place names partially reflect ecological codes in both Turkmen (*Adyň näme*) and Turkish (*Personal Names Dictionary*) sources. These definitions facilitate the construction of connections between name identity and the natural world. In conclusion, the study demonstrates that Turkmen personal names carry multilayered meanings within cultural and ecological contexts. These meanings are thematically rooted in the natural environment, temporal elements, and spiritual values. The comparative analysis with Turkish dictionaries reveals that, although both languages share similar cultural codes, there are notable differences in the strategies of semantic interpretation and emphasis.